

ГОДИШНИК НА СТУДЕНТИТЕ ПО СОЦИОЛОГИЯ
АСОЦИАЦИЯ НА СТУДЕНТИТЕ ПО СОЦИОЛОГИЯ В СУ
КАТЕДРА СОЦИОЛОГИЯ, ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
СУ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
Том 5, 2008-2009

**ЗАДЪЛЖИТЕЛНОТО ГЛАСУВАНЕ - ГАРАНТИРАЩО
МОДЕРНА СВОБОДА ИЛИ ФОРМА НА
ОГРАНИЧАВАНЕ НА МОДЕРНАТА СВОБОДА?**

КАТЯ ГОГОВА

Казус по дисциплината "Теории за модернизацията"

Ръководител: гл. ас. д-р Венелин Стойчев

През 2009 пак се задават избори. При това не веднъж, а цели два пъти ще бъдем поканени да дадем гласа си, т.е. да изразим предпочитанието си за една или друга политическа сила, която сме припознали като представяща нашите интереси. Всъщност, представяща моя интерес (не нашия) - като индивид с политически убеждения, икономически субект, гражданин, който счита, че има интереси, които да бъдат представяни и защитавани. Не това е масовият случай обаче – по-голямата част от имащите право на глас не са намерили свой представител и изобщо не си дават труда да „упражняят демократичното си право”. Друга една част пък е намерила съвсем реален израз на своя (икономически) интерес и е предпочела да обмени това си демократично право срещу някакво парично изражение. Тези засилващи се тенденции на отлив от гласуване са притеснили така някои партии, щото, загрижени за демокрацията в страната, да предложат задължителното гласуване като изход от гласоподавателската суша.

„Само високата избирателна активност може да реши проблема пазаруване на гласоподаватели срещу власт”.¹

Така започва статия на в. *Капитал* по темата за купуването на гласове. От изказвания на народни представители - защитници на задължителното гласуване - става ясно, че въвеждането на задължителен вот се вижда като лекарството срещу „зловредната” практика за купуването на гласове.

Това, което ме притеснява, не е купуването и продаването на правото си на избор – един също интересен казус. Интерес за мен в случая представлява задължителното гласуване като практика – доколко демократична, обоснована и ефективна би могла да бъде. Няма да разглеждам икономически, политически и/или други интереси, които биха могли да стоят зад искането на определена партия да въведе тази процедура (а и не познавам българския политически живот до степен, позволяваща да правя опити за подобни анализи).

Ще разгледам задължителното гласуване като гарантиращо демокрация, гарантиращо модерна свобода, или просто друга форма на липсата на право на избор.

¹ <http://capital.bg/show.php?storyid=603872> – в. Капитал, бр. 52, 28.12.2008

Правото на избор е една от ключовите модерни свободи. Модерната свобода е структурно различна от свободата на древните, както показва Констан в речта си *За свободата на древните, сравнена със свободата в модерните времена*. За древните политическата свобода е задаваща смисъла на съществуването. В Древността чрез политическите си права гражданинът² съзнава собствената си значимост (Констан). Самоосъществяването на човека става през колектива, през участието в политическия живот на полиса, а съществуването като частен индивид не съществува, или е изключително ограничено - дотам, че дори в Атина, доближаваща се най-много до представата на Констан за модерна свобода, няма възможност за личен живот. В Древността гласуването не е право на избор – то е дефиниция за съществуване.³ Затова и древните са склонни да жертват⁴ личната си независимост в името на политическата свобода. Това е така поради особеностите на обществената организация, които Констан описва в детайли.

Различна е свободата в модерната ситуация. Докато в Древността собствената значимост се обосновава през политическите права, които те правят част от колектива и те легитимират като „личност“, а свободата е възможна само като обществена свобода, в Модерността „най-насыщната необходимост е личната независимост“ (Констан). Структурирането на модерната личност става по напълно различен начин – през търговия. Както твърди проф. Димитров „модерното съществуване се основава на търговия, а не на война“ (Димитров 2001:40). Личният живот става неприкосновен. Прякото участие в политическия живот на полиса се заменя с лично пространство в Модерността, като паралелно с това намалява значимостта на отделния индивид в управлението. Докато се стига до момент, в който модерният човек предпочита да делегира правото си на участие в политическия живот на някой друг, без да възприема това за отказ от свобода, тъй като под свобода вече се разбира нещо друго. Истинската модерна свобода е личната свобода, която Констан определя като:

„... правото да се подчинява единствено на законите, да не може да бъде арестуван, задържан, умъртвяван, малтретиран по какъвто и да е начин по прищявка на едного или на неколцина индивиди. За всекиго това означава правото да изказва

² (използвам понятието условно, като жител на полиса, който има право да участва в политическия живот)

³ Това включва само тези, които имат право на глас – т.е. без робите, децата, жените, метеките, затворниците.

⁴ доколкото го осъзнават като „жертва“, защото очевидно в Древността индивидуалната свобода не е ценност

мнението си, да си избира занятие и да го упражнява, да употребява своята собственост и дори да злоупотребява с нея, да заминава и да се връща, без да иска разрешение и без да дава отчет за своите мотиви или постъпки. За всекиго това означава правото да се събира с други индивиди, било за да обсъжда своите интереси, било за да упражнява вероизповеданието, предпочетено от него и от неговите съобщници, било просто за да запълва дните и времето си по начин, съответстващ на склонностите и хрумванията му. Най-сетне за всекиго това означава правото да влияе върху упражняването на властта, било чрез назоваване на всички или на част от чиновниците, било чрез представителства, петиции, молби, които властта малко или много е принудена да вземе под внимание.”

Така в Модерността участието в политическия живот се делегира на други поради нежелание или невъзможност да се занимаваш сам с нея. И това не се припознава като проблем, защото вече дефиницията за свобода е друга. Участието в политическия живот е само част от модерната свобода. Тук според Констан се таи и най-голямата опасност за модерната свобода – отказът за участие в упражняването на политическа власт, който трябва да гарантира личната свобода. Като изтъква, че именно политическата власт е тази, която осигурява личната свобода и затова не можем и не бива да се отнасяме безотговорно към нея, т.е. да се отказваме от участие в нея. Като такъв отказ от участие той привижда отказа от гласуване.

Но това, което той вижда като проблем за модерната свобода, е въпрос на разбиране, въпрос на кауза. Едно задължително участие в политическия живот противоречи на основното разбиране за модерна свобода, дефинирана от Г. Димитров като „свободата от *предписаност* на поведението, но е свобода за *себеупотреба*.”⁵ И без да изпадам в подробности, само ще отбележа, че подобно задължаване би нарушило например религиозната свобода на дадени групи (напр. *Свидетелите на Йехова*, чиято религия им забранява участие в политическия живот на дадена страна).

Така задължителното гласуване всъщност е ограничаване на личната свобода – въвеждането на задължителния елемент отменя правото на избор за негласуване – избор, който също има основания и следва да се отстоява като част от модерната свобода.

⁵ Естествено, тази себеупотреба не значи всеки да прави каквото си иска. По-скоро действията на индивида в модерността са в границите „разрешено е всичко, което не е забранено” (Г. Димитров, 2001;40,51)

Аргументи в полза на задължителното гласуване са желанието за по-голяма представителност на политическите партии, зачитане „мнението на всички гласоподаватели” и не на последно място – борбата с „етническия вот”⁶. Задължителното гласуване се мисли като практика, която ще осигури повече легитимност на политическата власт и ще ограничи влиянието на твърдите електорати. Тази позиция се защитава с твърдението, че по този начин ще се гарантира политическата свобода на всички, като принципът тук е повече подадени гласове - по-голяма легитимност.⁷

Задължителното гласуване е проблематично не само поради противоречието си с основното разбиране за модерна свобода. Особено важен е моментът с ролята на търговията за изграждане на модерния човек като личност, за която е структурна необходимост наличието на лична независимост/модерна свобода.

Част от проблема за задължителното гласуване е и негласуването. Необходимо е да разгледам някои от причините за негласуването, тъй като именно нежеланието за гласуване у по-голямата част от гласоподавателите е предизвикала дебатите около въвеждането на задължителното гласуване. Със задължителното гласуване се „лекуват” само симптомите на „заболяване” - негласуването, без да се търсят истинските причини за него.⁸

За да се упражнява ефективно правото на глас, е необходимо да има представителство на интереси. Представителната демокрация е именно представляването на интереси на различни групи. Така едно ефективно упражняване на политически права би предполагало всеки (който желае да упражни това си право) да е открил партия, която най-резултатно ще представлява и защитава неговия интерес. За формирането на лични интереси обаче е необходима търговия, необходим е пазар. Т.е. от политическо представителство се нуждаят само субекти на икономически интерес, но осъзнали се като граждани, в гражданско общество. „Най-общо казано, търговията опосредствано създава общество на гражданите – „гражданското общество” като нов тип социална реалност, променяйки институционалния строеж, междуличностните

⁶ Аргумент, зад който стоят партийни интереси, за коментар на които не разполагам с достатъчно информация, а и не е целта на настоящия казус.

⁷ Твърдение, което в никакъв случай не предполага, че декларираната пряка връзка между масовост и легитимност е реално съществуваща.

⁸ Друг е въпросът дали и защо (не) искат да се „лекуват” тези причини.

отношения и структурата на субективността на хората” (Г. Димитров, 2001:232). Без наличието на обществени отношения, които да предполагат необходимост от представителство на интереси, гласуването се обезсмисля. Със същия успех може изобщо да не се гласува.

През 2009 се навършват 20 години от падането на Берлинската стена и промяната на политическата система в страните от Източния блок. По този повод в. *Капитал* е събрал коментари на различни хора, които да разкажат какво помнят от онази очевидно паметна дата. Изказването на един от гостите е много любопитно⁹ и до голяма степен дава представа за липсата на гласоподаващ ентузиазъм у българите.

Мнението е на Стефан Тафров, бивш посланик на България в ООН:

„Героите на 1989 г. са десетките хиляди хора, които излязоха на митинги по площадите и от население станаха граждани. Така осуетиха намеренията на комунистическата върхушка да организира перестройка, а не демокрация.”

Очевидно ей така се случват нещата – за една нощ от население, от народ се става... много граждани. Посочвам този пример, защото е показателен за някои от проблемите с липсата на избирателна активност у нас. Както знаем и от лекциите по *Теории за модернизацията*, и в периода от Освобождението до 9ти септември не се създава възможност за интегриране на икономически интереси и политическо представителство. Периодът между 9ти септември и 10ти ноември изключва развитието на пазар, на който индивидите да се обособят като икономически субекти с интереси, които да бъдат представлявани. А гражданин не се става за една вечер, въпреки че г-н Тафров ни убеждава в обратното.

Липсата на избирателна активност всъщност показва, че от 10ти ноември насам все още не се е случило „огражданяване”. А въвеждането на задължително гласуване в никакъв случай не е решение на проблема, дори би довело до задълбочаването му. Едно разрешение на проблема би могло да бъде не допълнително ограничаване на и без това крехката модерна свобода, а усилия за изграждане на гражданско общество, където гласуването, както твърди Констан, ще е кауза и морално задължение.

⁹ <http://www.capital.bg/show.php?storyid=604349>

Библиография:

Димитров, Г. *Социология за свободата*, том 1, Университетско издание „Св. Климент Охридски”, 2001

Констан, Б. *За свободата на древните, сравнена със свободата в модерните времена* - превод от рийдъра по дисциплината *Теории за модернизацията* в катедра Социология на СУ ‘Св. Климент Охридски’

Капитал, бр. 52, 28.12.2008